

Ottoman Architecture

Prof. Doğan Kuban's, who is a world-famous art historian, last work 'Ottoman Architecture' is published recently as YEM publication. The book, which is a product of Prof. Doğan Kuban's half a century work of research and writing, starts with a general overview of architecture history literature and continues with the analysis of Ottoman Architecture heritage from Pre Ottoman Period till the Republic. "Ottoman Architecture" in which the analogical panorama of the urban environment and the architecture created during the Ottoman Period and the world architecture is analyzed with the most recent data in the field, discusses the Ottoman's that ruled the Asia, Europe and Africa for centuries approach to architecture via examples all around the world. Kuban in his work not only focuses on art and architecture history but also discusses the culture that created the architecture and the historic periods that develop along with it.

Osmanlı Mimarisi

Sanat ve mimarlık tarihimizin dünyaca tanınmış isimlerinden Prof. Doğan Kuban'ın son eseri 'Osmanlı Mimarisi' YEM yayını olarak basıldı. Prof. Doğan Kuban'ın yaklaşık yarım yüzyıl süren araştırma ve yazılarına dayanan çalışması, mimarlık tarihi yazınına ilişkin genel bir değerlendirmeden sonra Erken Osmanlı Dönemi'nden Cumhuriyet'e dek Osmanlı'nın mimari mirasını inceliyor. Osmanlı döneminde yaratılan kent çevresi ve mimarlığın dünya mimarlığı içinde karşılaştırmalı panoramasının bu alanda yapılmış en son çalışma ve bulguların verileri de dikkate alınarak değerlendirildiği yapıtta yüzyıllarca Asya, Avrupa ve Afrika kıtalarında hüküm süren Osmanlı'nın mimarlığa yaklaşımı tüm dünyadan örneklerle anlatılıyor. Kuban, bu çalışmasında konuyu sanat ve mimarlık tarihi boyutuyla beraber mimariyi yaratan kültür ortamını ve beraberinde gelişen tarihsel süreçleri inceliyor. Böylece ilk defa Osmanlı Mimarisi'ni

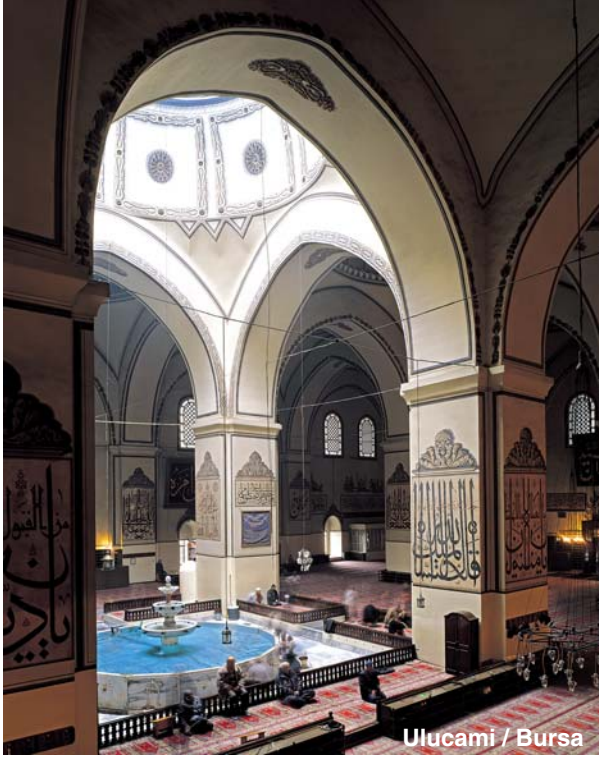
Doğan Kuban

İmparatorluk'un çoklu kültürel yapısının bilinciyle ve tarihi gelişmelerle ilişkilendiren bir çalışma ortaya çıkmış oluyor.

Yazarın kitaptaki başlıca amacı Osmanlı tarihi, kültürü ve sanatına dair önyargıları ortaya koymak ve 19. yüzyıldan bu yana Türk ve yabancı tarihçiler tarafından oluşturulan klişelere bir son vermek. Bir örnek vermek gerekirse kitapta camii olarak atfedilen bir çok yapının aslında zaviye olduğu gerçeği özellikle vurgulanıyor. Yazarın yıkmayı hedeflediği klişelerden biri de Osmanlı

Nuruosmaniye Camisi / İstanbul

Ulucami / Bursa

Dolmabahçe Sarayı / İstanbul

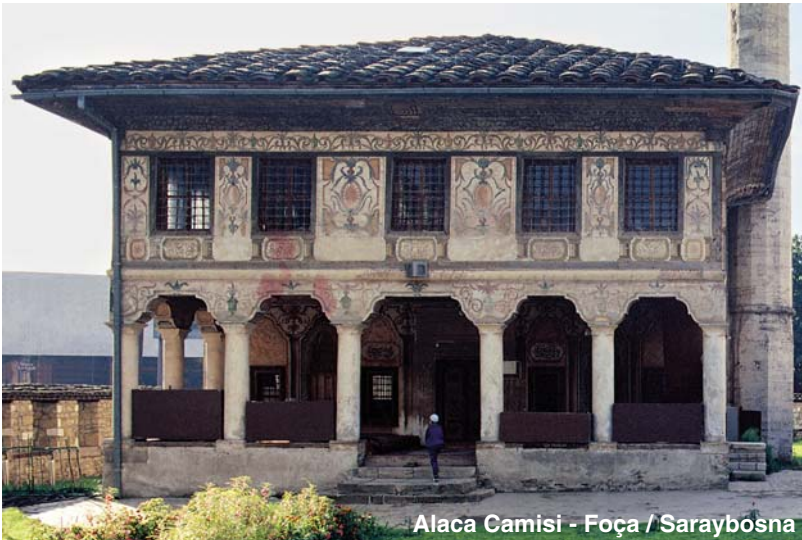
Mimarisi'nin hiçbir mimari ya da toplumdan etkilenmediği klişesi. Kendisi ile yaptığımız roportajda Kuban bu konuyla ilgili şunları söylüyor; "Bir kere şöyle Bizans'tan biz hiç etkilenmedik diyorlar. Böyle birşey kabil değil. Biz İran'dan etkilenmedik. Anadolu'dan etkilenmedik. Böyle anlamsız şey olur mu? İnsanoğlu gördüğü şeyi

beğenirse etkilenir. Etkilenmemek ne demek? Duygusuz, sağır, kör falan olacaksın ki etkilenmeyeceksin. Tabii ki etkilendin. Ekonomik olarak da olası değil ki. Süleymaniye'nin inşaat defterlerine bakıyorsun 6000 adam çalıştığı zaman 3000 tanesi Hıristiyan. Sonra bakıyorsun Mimar Sinan'ın kendisi zaten Rum. Sultana bakıyorsun annesi Türk değil. Bütün

ordu devşirme. Sadrazama bakıyorsun o da devşirme. Sultan annesiyle nece konuşuyordu? Enderunda bile kimse doğru dürüst Türkçe konuşmuyordu. Sokullu Osmanlı'nın en büyük sadrazamı. Sokullu 18 yaşına kadar kilise korosunda şarkı söylüyormuş. Osmanlı İmparatorluğu böyle. Ziya Gökalp'ı bile okusan Türkleşmek lafından evvel Osmanlılaşma var. Türkleşmek sonradan başladı. Osmanlı, İran'dan öğrenmiş, islamdan öğrenmiş, Orta Anadolu'dan öğrenmiş, heryerden öğrenmiş ama sonra, o da yüzlerce yıla yayıldıktan sonra o toplumun kendine özgü özellikleri kendine göre şekillenmiş. Bugünden yarına değil zaman içinde değişmiş."

Kuban Osmanlı tarihi ve mimarisinin gelişimi ile ilgili şöyle diyor;

"Kültür eklenecek oluşmuyor. Toplum yavaş yavaş oluşuyor. Osmanlı toplumu bugünden yarına anlatılıp Orta Asya'dan veya Doğu

Alaca Camisi - Foça / Saraybosna

Anadolu'dan gelip Bursa'ya yerleşip Osmanlı toplumu olmamışlar ki. Ağır ağır oluşmuştur. İlk başta hangi Osmanlı toplumu? 13. yy Osmanlı toplumu var. 14. yy Osmanlı toplumu acaib bir şey. Bir kere Türk dediğimiz adamların çoğu şehirde bile oturmuyor. Göçer onlar. Türkmenler göçer. Şehirde oturanlar eski rumlar. Eski şehirliler. Orta Anadolu'dan, Orta Asya'dan ya da İran'dan gelmiş olan tüccarlar, üç beş tane hacı hoca bir de askerler var. Sultanın askerleri. O askerlerde karışık aslında. Halkın çoğunluğu Türk bile değil. Bir kısmı Türk müslümanlığı kabul etmiş bir kısmı Hıristiyan. Bu simbiyotik bir tarih. Ne demek o? Osman bey diyor ki gazilerine siz diyor şu şehri alın evleriyle beraber size karılarını da vereceğim. O kadın hangi yemeği pişiriyor? Bizans yemeği pişiriyor. Hangi otu topluyor? Bildiği otları topluyor. Hangi dokumayı dokuyor? Çocuğu ile hangi dili konuşuyor? Dolayısı ile 14 yy. Osmanlı toplumu Türkçe konuşan bir toplum değil. Tarikatlar, Orta Anadolu'dan gelmiş ahiler, tüccarlar, seyahatla uğraşanlar, yabancılar, şunlar bunlar karmakarışık bir toplum . O toplumun içinde mimarlıkta aynı şekilde gelişti.

Mimarlık herşeyden evvel varmış gibi bir şey. Neden? Çünkü insanlar binlerce senedir inşaat yapmasını biliyorlar. İnşaat malzemeleri belli ya ahşap ya taş ya da harç yapısı. O dönemde daha çok Rumlar taş ustası. Ona diyorlar ki sen bir cami yapacaksın. Cami nedir diyor. Cami çok basit diyorlar dört köşe bir şey olacak üstünü kubbeye örteceksin. Kubbeye örtemezsen ahşapla ört. Bunu herkes biliyor. İran'da yapılar baştan aşağıya kerpiç ve tuğla. Anadolu'da baştan aşağı taş. Neden? Çünkü Anadolu geleneği taş. Taş olan yerler taş ama köylüler yine kerpiç ev yapmaya devam etmişler. Hitit devrinde de kerpiç var. Daha evvel 4000'de bile ahşapla

desteklenmiş kerpiç var. Kemer yapmasını bütün dünya biliyor. Tuğla yapmasını herkes biliyor. Kerpiç yapmasını herkes biliyor. Bunlar evrensel bir takım şeyler ve bu hiç değişmemiş. 14. yüzyılda yapılan tuğla kubbe ile Sultan Süleyman zamanında yapılan kubbe arasında hiçbir fark yok. Dolayısı ile yapı teknikleri ve yapı elemanları çok değişmiyor. Konseptler ve kompozisyonlar değişiyor. Program değişiyor. Bu değişimde bugünden yarına gibi bir mantık yok. Zaman içinde olan yavaş bir gelişim.

Medrese isterim diyorlar. Nasıl yapalım; normal sağ avlulu yanında da odalar olsun diyorlar. Sonra yavaş yavaş daha büyüğünü yapalım diyorlar. Cami yapalım daha büyük olsun diyorlar. Tarikatlar oluşmaya başlıyor. Dolayısı ile zaviye yapıyorlar. Ahiler 14. yüzyılda toplumun en egemen gruplarından biri. Onlar kendilerine dergah istiyorlar. Bütün bunlar yavaş yavaş geliyor, denemeler artıyor, enine genişletelim, boyuna genişletelim vesaire. Araplardan gelen bir yapı olan ahşaptan çok ayaklı camiiler yapılıyor. Güneydoğu Anadolu'da yapıyorlarsa taştan kubbe yapıyorlar. Bütün bunlar

yerel yapı teknikleriyle islam dünyasında bulunan bazı programların birleşmesinden kaynaklanan yerel iş gücü tarafından ama programı onlara empoze edilerek yapılıyor. Tek kubbeli yapıdan, zaviyeden, şerefeli camiden, filan derken Fatih Cami ve Süleymaniye Cami yapılıyor. Ağacın büyümesi gibi bir şey; toplumlada iç içe tabii.“

Ropörtaja devam ediyoruz ve soruyoruz: Osmanlı mimarisi ile günümüz mimarisini karşılaştırmak mümkün mü? Mimari gelişimi etkileyen faktörler nelerdir?

“Sanayi öncesi ve sanayi sonrası dönemler birbirinden çok alakasız. Bugün toplumun tanımadığı işlevlerin %90'ı o zaman yoktu. Bugün o zamanlar olmayan müthiş bir iletişim var. Karşılaştırmak pek mümkün değil. Ordan kalan hiçbir program bugün işe yaramaz. Ama şu denilebilir bugün mesela bir cami yapınca her yerde aynı 16. yy. camisi yapılıyor. Bu çok saçma. Günümüzde 70 bin tane birbirine benzeyen dünyanın en çirkin binalarını görüyoruz. Tabii şu gerçeği de gözardı etmemek gerek bugün

Ihlamur Kasrı / İstanbul

toplumlar arasında birbirine benzerlikler giderek artıyor. Otomobilini Avrupa'dan aldığı zaman garajını da ona göre yaparsın. Hava meydanına Boeing geldiği zaman, havaalanı Boeing'i alabilecek boyutlarda olmak zorunda. Sonuçta yavaş yavaş şehirlerde birbirinin aynı oluyor. Osmanlı tarihinde bugünkü terminali yapamazsın. Fabrikada öyle, gökdelende öyle.

Ama ne yapmış? Osmanlı hep başka başka mimariler sergilemiş. Selçuklu başka bir cami yapmış. Osmanlı 14. yy. da başka, 15. yy. da başka, 16 yy. Süleyman zamanında başka yapmış. Bir müddet böyle devam etmiş. Onun üzerinde varyasyonlar olmuş. 18. yy.'a gelince bakmışlar Avrupa başka türlü yapıyor; Nuru-osmaniye'yi yapmışlar. 19 yy.'a gelince artık onuda beğenmemiş farklı bir yapı olan Dolmabahçe Cami'ni yapmışlar.

Tarihle beraber tabii mimaride değişiyor, gelişiyor. Eskinin uzantısı ile yeninin varlığı bir noktada çatışıyor ve eski yavaş yavaş kayboluyor. Ama bu değişiklikleri ne tek başına mimarlar ne de tek başına bireyler yapıyorlar. Bu değişiklikleri toplum yapıyor. Herşey toplumun talep etmesiyle başlıyor. Mimari yapıların oluşumunda karar vericiler diyorlar ki hadi benim oturacağım ev İtalyan tarzı olsun. Böylece o dönemde ve

o bölgede İtalyan tarzı evler oluşuyor, İtalyan tarzı işçiliklerin gelişimi ön plana çıkıyor. ”

Soru: Peki yüzyıllar içerisinde Osmanlıda mimarinin incelikli gelişmesini, yapıların sağlam olmasını sağlayan şey neydi?

Kuban: Tecrübe. Yapı ustalarının tecrübeleri. Bir çeşit yetkinlik. Ama bu yetkinlik dediğimiz şey çok uzun süre içinde kazanılan bir şey. Sinan yapılarını yaptığı zaman arkasında ustadan geçen, deneyden geçen, kazadan geçen, depremde geçen binlerce senelik bir deneyim vardı.

Soru: Son olarak mimarlara, mühendislere ne mesaj vermek isterdiniz?

Kuban: “Mesajım namuslu ve bilgili olmaları. Çok hızlı değiştiği için herşey, eğer teknik adam, bilim adamı yeteri kadar namuslu olmazsa o zaman şehircilik kararlarında, temel bina kararlarında, hangi teknolojiyi kullanalım, evi nasıl soğutalım ısıtalım kararlarında halkı kolaylıkla yanlış şeylere sürükleyebiliyor. Mesela çok zararına çalışan bir toplum burası, herşeyini pahalıya mal ediyor. Kanalı pahalıya mal ediyor, döşemeyi pahalıya mal ediyor, yanlış programları yapıyor, gereksiz şehir yapıyor, enerji hesabı yapamıyor. Avrupanın 5 kuruşa yaptığını biz elli

beş kuruşa yapıyoruz. Öte yandan çağdaş dünyada cahil egemen. Oy var ya demokrasi sözümona, o oy cahil. Hep cahil kalmak zorunda, çünkü bilgiler çok hızlı geliyor, takip edemiyorsun. Kapitalist toplumun namusa ve bilgiye ihtiyacı var.”

Sorularımızı derin bir tarih bilgisi ve perspektifiyle yanıtlayan Doğan Kuban'ın kitabında Sinan öncesi ve sonrası Osmanlı mimarisini referans almak üzere iki ana kategori mevcut. Kitap, 720 sayfa ve 57 bölümden oluşuyor. Kitapta, Osmanlı mimarisinden seçilme yaklaşık 300 yapının, özgün kaynaklarından yararlanılarak yeniden oluşturulan plan, kesit ve rölövesine, 220 yapının fotoğrafına yer veriliyor. 1000'e yakın fotoğraf, çizim, gravür, karşılaştırmalı tablo ve haritanın yer aldığı eserde ayrıca Osmanlıca -Türkçe Mimarlık Sözlüğü de mevcut. Kitabın İngilizce baskısı ise 2008 yılında gerçekleştirilecek.

Ayrıca Osmanlı Mimarisi'nin tanıtımı kapsamında, Yapı Endüstri Merkezi ve Topkapı Sarayı Müzesi'nin işbirliği ile kitabın içeriğinden seçilmiş, fotoğraf sanatçısı Cemal Emden tarafından çekilen fotoğrafların derlendiği “Osmanlı Mimarisi'nden Bir Kesit” sergisi Topkapı Sarayı'nda 25 Mayıs – 24 Haziran 2007 tarihleri arasında sergilendi.

Berat Yerleşim Dokusu / Arnavutluk